

najrazličnejše socijalne ustanove, ki pričajo sicer o dobri volji poklicanih krogov, vendar pa po večini ne ustrezajo svojemu namenu. Tudi glede tega se delajo principijalne napake. Prvič potrebujejo ljudje predvsem dela in zaslužka. Če je poskrbljeno za to dvoje, se bo beda sama po sebi silno omejila. Ostalo bo pa vedno še nekaj ljudi, ki bodo potrebni podpore. To so predvsem mladoletni, bolni in stari ljudje, ki jih svojci ne morejo primerno podpirati. Takim se mora dajati direktna državna denarna podpora, kajti vsak človek načelno najbolje skrbi sam zase. Socijalne ustanove, ki nudijo potrebnim brezplačno zavetišče, namreč opravljajo svojo dolžnost večinoma slabo, ker se postrežba revežev kaj kmalu prične smatrati za milost. Zaradi tega ustanavljanje ubožnic in sličnih zavodov, dalje uva-
janje starostnega in nezgodnega zavarovanja itd. nikakor ni umestno. Gos-
podarsko zdravi državi je direktna oskrba gori imenovanih siromakov
malenkost, tudi če jih bogato podpira. V tem primeru pa bi se kaj hitro
našli podjetni ljudje, ki bi ustanovili specialne zavode (nekako kombina-
cijo hotela in sanatorija) za bolehne stare ljudi itd. Ti zavodi bi zaradi
konkurence skušali nuditi čim več. Socijalnih nalog v resnici ni težko
razrešiti, čim bi bilo rešeno glavno vprašanje: Kako dobiti potrebni denar.
(Konec prih.)

Zagovor

Josip Vidmar

I.

Zmotno je..., če kdo slovenstvo istoveti s katolištvom ali pa slovenstvo s svobodomnostjo oziroma humanizmom. To zadnje je storil J. V. v... članku „Duhovna služba narodu“. Tako se glasi najbolj zaostreni stavek obtožbe, ki jo je France Vodnik v članku „Narodnost in svetovni nazor“ (DiS. 33, št. 3) dvignil zoper moje misli o svobodomnosti kot važnem pogoju za pravo duhovno službo narodu ali z drugimi besedami za ustvarjanje globoko samobitne kulture. Toda ta stavek obtožnice, ki je očitno iz trte zvit, tožilec preklicuje sam in ga skuša spraviti v prave meje s temile besedami: „Ne trdi sicer (krivec), da nismo (katoličani) člani naroda, vendarle pa nam odreka kulturno in duhovno udejstvovanje v njem“. In ta moj greh da izvira odtod, ker „narodnost in kulturo istovetim oziroma vežem samo in izključno z določenim svetovnim nazorom“. Tak je prvi, dokaj zamotani in nekoliko oporekajoči si del Vodnikove obtožnice. Važen mi zaradi očitkov kot takih, marveč zaradi nekega skritega slabega razlikovanja, ki je povod za marsikako netočnost in ki ga je treba razkriti.

Slabo razlikovanje, ki ga imam v misli, se kaže v navedenih treh stavkih dvakrat. Prvič v vzporejanju katolištva in svobodoumnosti kot dveh svetovnih nazorov in drugič, ko se svobodoumnost opisuje kot „določen svetovni nazor“. Ali sta ta opis in vzporejanje pravilna in upravičena? Z drugimi besedami, ali je res svobodoumnost sploh kakorkoli določen svetovni nazor, kakor je na primer katoličanstvo? Menim, da tega ni mogoče trditi, pa jo razlagaj še tako samovoljno, tem manj seveda, če jo pojmuješ tako, kakor jo je v nekaterih člankih skušal popisati Vodnikov obtoženec. Ne, svobodoumnost ni svetovni nazor, kajti o sto in sto možeh, ki so si vsak drugače in drug zoper drugega razlagali svetovno skrivnost, je mogoče trditi, da so bili svobodoumni. Svobodoumnost je torej samo neko stanje človeškega duha, samo pripravljenost pameti, ki je voljna in ki v najizrazitejših primerih ne more drugače kakor po svoje, res čisto po svoje odgovarjati na vélika vprašanja. Ta svobodoumnost, ki jo imenujem s tem nekoliko varljivim in zgodovinsko obremenjenim imenom samo zaradi tega, ker ji ne najdem boljšega, in ki bi jo lahko nazval tudi duhovno svobodo, očitno ni nazor, marveč je duhovno svojstvo, svojstvo, ki je v nekaterih primerih zgolj slučajno stanje, v izrazitejših pa neizbrisna osobitost individualnega duha, elementarna lastnost njegove narave.

Neko svojstvo in urejenost duhovne narave prienačevati takemu ali drugačnemu nazoru pa je očitna logična napaka; to se pravi na isti ravnini obravnavati dva pojava različnih svetov, kajti nazor je produkt duha, svoboda pa njegova lastnost. To slabo zvezo je morda slutil tudi France Vodnik, zaradi česar je v obtožnici svobodoumnost naglo pokrtil s kalupom nekega nazora in jo opredelil kot „svobodoumnost ali humanizem“. Jasno je seveda, da tudi humanizem, ki je nazor, ne more biti isto kot neko duhovno svojstvo. Iz tega netočnega razlikovanja izvira pri Vodniku mnogo nejasnosti in mnogo po nepotrebnem ogorčenega čuvstva. In če bi bil obtoženec res istovetil slovenstvo s svobodoumnostjo, torej z neko duhovno lastnostjo, kakor ga po pričevanju Vodnika samega nisem, bi bil zagrešil vsekakor drugačno in najbrže manjšo zmoto, kakor tisti, ki trdé, da ni Slovencev razen katoliških.

II.

Dosti bolj koristno kakor v tem stavku pa postane naše ostrejšje razlikovanje v drugem delu obtožnice, ki mi očita, da v imenu nekega nazora odrekam katoličanom kulturno udejstvovanje, kulturnost in kulturno delo za narod ali véliko duhovno službo. Kajti če očitke izrečem s potrebnim popravkom in dém, da katoličanom odrekam, kar jim, ne v imenu nazora, marveč v imenu nekega duhovnega svojstva, ki je za ustvarjanje kulture nenadomestljivo in ki ga oni po mojem mnenju nimajo ali celo komaj morejo imeti, je ta trditev vse drugače razumljiva kakor v Vodnikovi formulaciji in je vsaj subjektivno docela upravičena. Kako je ob-

jektivno s to trditvijo, ki je pa zopet nisem izrekel v tako ostri obliki, kakor jo je občutil Vodnik? Imenoval sem svobodo tehten pogoj za delo, za katero tu gre, in pa nenadomestljiv pogoj za resnično tvornost v „najvažnejših rečeh“. To trditev, ki ni tako apodiktična, dasi je morda navzlic temu boleča, pa moram vzdrževati tudi spričo onega točnejšega razlikovanja med duhovno svobodo in kakršnimkoli nazorom, oziroma zaradi tega razlikovanja le tem bolj.

Če mi bodi dovoljeno govoriti v dialektiki Shakespearjevih grobarjev, je lahko tako, da pride človek k nazoru in si ga prisvoji ali izbere, lahko pa pride tudi nazor k človeku in si vzame njegovo dušo. Dandanes je nekaj takih nazorov, ki hodijo k ljudem, in med njimi je pri nas gotovo najbolje oboroženo katolištvo, ki vrhu tega osvaja in si zagotavlja človeške duše v času, ko so še docela neodporne in nerazgledane. Iz tega razloga je razen v redkih izjemah katoličanu težko trditi, da je svojo resnico našel in si jo izbral sam in svobodno, tako svobodno, kakor si jo ustvari resnično neodvisen mislec. Ali pa je treba šele dokazovati, da je umstvena svoboda eno izmed najdragocenejših in največjih človeških svojstev? In če to je, ali ni jasno, da je ne sme nedostajati v kulturi, ki naj bo globoko samobitna? In ali ni torej tako, da človečnosti, v katerih ta sijajna moč ni živa in ne dejavna, niso zrele ali ne prav usposobljene za najvažnejše naloge, ki se pojavljajo pri ustvarjanju kulture?

Nekoč sem izrazil misel, da bi moral prav za prav vsak narod imeti lastno religijo. Toda če je že nima, razvija vsak kulturni narod v delih svojih najpomembnejših tvorcev neko svojsko, zelo individualno miselnost, iz katere polagoma nastane posebno kulturno ozračje, ki daje značaj vsemu narodnemu življenju in ki bi se lahko imenovalo njegova druga, neustoličena religija. Docelo očitno je, da katoličan za ustvarjanje novega verstva ne bi mogel priti v poštev. Podobno pa je tudi z njegovim sodelovanjem pri ustvarjanju „druge religije“ ali posebnega kulturnega ozračja, kajti to more nastati, kjer svobodno snuje, se brezobzirno razkriva in neprestano docela svobodno išče svojih poti cela vrsta svobodnih mož. Za ta posel je treba dveh stvari: nadarjenosti in svobode. Nikoli mi ni prišlo na um, da bi katoličanom odrekal prvo, pač pa jim razen zelo izbranih redkih odrekam drugo. To je vsa resnica o mojem podcenjevanju današnjih katoličanov, ki jim morem priznati polnovrednost v kulturi le, kolikor je v nji moči pogrešati duhovno svobodo in izvirno ter nujno iznajdljivost tudi v božjih in največjih človeških rečeh.

III.

Omejitev, ki jo s tem izrekom, je seveda pomembna, a France Vodnik zopet izvaja iz nje pretirane obdolžitve. Preprosti stavek, ki govori o narodu kot politično gospodarskem kolektivu in kot kulturni enoti, tolmači:

„to sta potemtakem dva kolektiva oziroma dve enoti“ — dasi je gotovo že bral, če ne celo sam napisal kak take stavek: človek je telesno in je tudi duhovno bitje, ne da bi ga pojmoval tako, kakor da gre za dve bitji. Toda ta nasilna razlaga skromnega in popolnoma razumljivega stavka mu je potrebna, kajti zaradi nje mi lahko očita, da sem „na ta način razbil narodni organizem na snov in na duha“, in ker še v prisposodbi imenujem dogmatične mase pasivno gradivo pri ustvarjanju kulture, gradivo, ki ga oblikuje svobodno snujoča tvornost, sem baje celo „večjemu delu (naroda) odrekel duha“ in „tako rekoč božjo podobo svobodne in tvorne človeške osebnosti“.

Vsi ti mogočno nabrekli očitki očitno slone na grobem zamenjavanju dveh zelo različnih stvari, in sicer moralne in metafizične pomembnosti posameznika ali njegove „božje podobe“ in pa njegove kulturne pomembnosti. Pred smrtjo in tistim, kar se skriva za njo, smo vsi enaki: ne tako pred kulturo. In narobe: če nekomu odrečem pomembnost za kulturo, mu še nisem zanikal človeške vrednosti. Da Vodnik teh dveh sfer ne loči prav jasno, je posebno razvidno iz njegovega strastnega in nekam zelo poljudnega plediranja za „najpreprostejše kmetiške in delavske matere“, ki po njegovem mnenju „prav tako in še tem bolj duhovno služijo narodu“ in njegovi kulturi kakor kak kulturni delavec, če smem v tej zvezi na mesto svojega imena postaviti ta pojem. Glede kulturne pomembnosti je njegova trditev odločno kriva, kajti gotovo je ustvarjanje vsakršnih duhovnih dobrin — kajti samo to je res pomembna duhovna služba narodu — višji opravke kakor njih ohranjevanje in sporočanje iz rodu v rod, ki ga mimogrede rečeno poleg svojega poklica izvaja tudi vsak kulturni delavec vsaj v tisti meri kakor strastno zagovarjanje matere. Nadarjenost in vsa usposobljenost za ustvarjanje pa je dana le redkim, dočim je vsa masa naroda v stvarjalnem smislu neaktivna. Če ugotavljam to razliko, ne delam v bistvu nič drugega nego tisti, ki je za druge življenjske sfere dejal, da je veliko poklicanih, a malo izvoljenih.

Toda v plasteh naroda, o katerih govorim, se kultura ne tvori in zato osrednje vprašanje tega zagovora ne prihaja pri njih prav v poštev. Za to vprašanje gre marveč predvsem tam, kjer se trajno odvija proces, ki sem ga imenoval duhovno službo narodu in ki ni nič drugega kakor odkrivanje njegovega bistva v osveščanju in osvetljevanju tistih osebnih globin, v katerih je zakopano. Tu je svoboda duha nenadomestljiva dragocenost. Njena pogumna in iz slutenjskih spoznanj izvirajoča neutешenost in žeja po novem, čisto edinstvenem, kakor so edinstvene osebnosti, v kateri živi, po adekvatnem in popolnoma samosvojem odgovoru na velika vprašanja ustvarjata kulture in sta ustvarili tudi slovensko. Vsa naša literarna zgodovina je čudovit primer popolne jasnosti, ki kaže prodiranje svobodnih tvorcev k svojski „drugi religiji“, njihov boj ne le z néduhom,

marveč tudi z duhom nesvobode in dogmatske vezanosti njihovih nesvobodnih tovarišev. Prav ta zgodovina bi morala biti Francetu Vodniku in njegovim trajen memento in je sijajen dokaz za mojo tezo, ki je pa nisem izrekel in tudi ne vzdružujem zaradi kakega zapostavljanja drugih, marveč zaradi naše kulture, ki vem, da ji ne more biti razmaha brez svobode v srcih in umovih, kakor je tudi vsa, kar je je dragocene, nastala v njenem znamenju.

Deževna pomlad 1933

Mile Klopčič

Temna je noč in vsako noč temnejša,
in siv je dan in z vsakim dnem bolj siv.
Divja vihar in lije dež na dež,
kot da se je nekdo nocoj ubil.

V teh sivih dneh in temnih teh nočeh
gre v cvetje zlò, v navado gre zločin,
v obup gre hči, očetje v smrt,
od matere v verige in zapore sin.

Ljudje so psi, ljudje so plen,
so rablji, žrtve in so še vlačuge.
Poti poplavljene, livade so mlakuže,
in zrak je poln moreče kuge.

Zdaj marsikomu in pogosto se zgodi,
da išče, kje bi čelo si hladil,
kam bi se dal, da bi ubéžal
in da bi svoj obup in žalost skril.

Tu ne pomagajo ne kletve ne molitve,
postavljeni smo v take dni in čas,
ko smeh je jok, in glasen jok zatrt,
in ko spreminja zemlja svoj obraz.

Temna je noč in vsako noč temnejša,
in siv je dan in z vsakim dnem bolj siv.
In lije dež, da jarek stežka golta,
preveč je blata in presilen je naliv.